

EVALUAREA PROGRAMELOR/PROIECTELOR DE CERCETARE

Victoria COJOCARU

Universitatea de Stat din Tiraspol

There are presented several concepts regarding the program/project, their differences. On the base of the studied literature there are outlined the main goals of program/research project assessment. The article makes an analysis of the most important assessed objects in the project; relevance, the project, performance/ impact or their combinations.

The conclusions aim at the problem, which require details and posterior analysis for the development of the science policy at the national level.

Evaluarea reprezintă estimarea cât mai sistemică și obiectivă a unui proiect, program în derulare sau finalizare, în fazele de concepție și implementare, precum și a rezultatelor sale. În utilizarea termenilor *proiect*, *program* deseori se înregistrează unele confuzii. Confuziile au originea în legătura existentă dintre cele două concepte. De cele mai multe ori relația este cea dintre întreg și parte, programul fiind întregul, iar proiectul partea. Institutul de Management al Proiectelor din SUA definește programul ca pe un grup de proiecte gestionate după o anumită regulă, astfel încât să obțină avantaje mai mari decât s-ar realiza prin tratarea lor separată.

Cea mai importantă deosebire dintre proiect și program constă în faptul că programele sunt seturi de activități desfășurate pe o perioadă de timp îndelungată, pentru a realiza anumite obiective, în timp ce proiectele încep și sfârșesc la date bine stabilite. De asemenea, proiectele se desfășoară, de regulă, în zone strict delimitate.

Un program se aseamănă cu un proiect prin aceea că este destinat a sprijini atingerea unui scop precis, dar pe o scară mai largă și pe o perioadă de timp mai îndelungată. Spre deosebire de proiecte, activitățile programelor pot acoperi o gamă largă de obiective și se pot extinde atât în spațiu, cât și în timp. Proiectele, mai ales cele de dezvoltare, sunt adesea elemente componente ale unor programe. Proiectele se caracterizează în principal prin faptul că implică o investigație majoră de capital (prin suportarea costurilor) într-o perioadă limitată. În această perioadă proiectele creează sisteme active, scheme de organizare sau instituții care continuă să funcționeze și să aducă beneficii după finalizarea proiectului.

Scopul evaluării este de a compara coerența rezultatelor proiectului cu obiectivele propuse, determinând astfel eficiența, eficacitatea, impactul și durabilitatea proiectului. Evaluarea trebuie să furnizeze informații credibile și utile, permițând încorporarea de lecții învățate și bune – practici în procesul de decizie atât din perspectiva beneficiarilor de sprijin financiar (recipienti), cât și a organizațiilor finanțatoare (donatori).

Evaluarea poate fi făcută în perioada de implementare a proiectului sau programului: „evaluare intermediară” – la sfârșitul acesteia; „evaluare finală” sau după perioada de implementare – „ex-post evaluare”, fie pentru a ajuta la o mai bună direcționare a proiectului sau programului, fie pentru a desprinde lecții utile pentru programe/proiecte viitoare. Evaluarea ar trebui să conducă la decizia de a continua, a revizui sau a stopa un proiect/program, iar concluziile și recomandările ar trebui luate în considerare în procesul de elaborare, respectiv implementare a unor proiecte sau programe viitoare.

În literatura de specialitate s-au conturat patru scopuri principale ale evaluării:

- strategic: obținerea informațiilor necesare luării deciziilor privind o problemă din domeniul de interes;
- praxiologic: evaluarea urmărește a oferi informații care să sprijine procesul de îmbunătățire a practicilor interne ale proiectului/programului. Acest tip de evaluare mai poartă numele și de evaluare formativă;
- demonstrativ: rezultatele evaluării sunt utilizate pentru a scoate în evidență anumite aspecte privind proiectul și pentru a determina apariția unor concluzii sau stări emoționale cu privire la derularea lui;
- forumul birocratic: servește la consolidarea unor structuri birocratice, fără a avea vreun rol în luarea deciziilor strict legate de proiect/program.

Obiectele evaluate dintr-un proiect sunt relevanța, proiectul propriu-zis – performanța/impactul sau combinațiile acestora.

Evaluarea relevanței sau a credibilității proiectului se referă la încadrarea lui în politica instituțională/ organizațională sau în strategia și obiectivele programelor care le susțin. Operațiunea se efectuează înainte de demararea proiectului, dar și pe parcurs.

Criteriile evaluării relevanței vor viza măsura în care structura și modul de funcționare ale proiectului corespund cu:

- problema propusă rezolvării proiectului;
- cerințele formulate de utilizatorii viitori;
- prioritățile politicii urmărite de cadrul instituțional;
- integrarea proiectului și a rezultatului acestuia într-un sistem controlat printr-o anumită strategie.

Evaluarea proiectului propriu-zis are în vedere modul în care acesta funcționează și oferă rezultate parțiale sau finale pe parcurs sau la sfârșitul proiectului.

Criteriile de evaluare sunt:

- calitatea managementului proiectului;
- structura și organizarea proiectului;
- activitățile desfășurate;
- procedurile formale și informale;
- relațiile interne și externe ale proiectului;
- structura costurilor proiectului;
- legătura dintre criteriile anterioare și încadrarea lor în obiectivele proiectului și programului din care fac parte;

- reacțiile proiectului la potențialele schimbări.

Evaluarea performanței se referă la măsura în care proiectul reușește să obțină ceea ce și-a propus în cadrul unor limite prevăzute anterior. Criteriile vizează:

- eficiența (efecte/eforturi sau rezultate, costuri);
- economia (costuri planificate/anterioare – costuri reale);
- disponibilitatea (cantitatea și calitatea serviciilor);
- accesibilitatea (apropierea rezultatelor obținute de clienții sistemului ce le folosesc);
- atingerea scopului;
- acceptabilitatea.

Evaluarea impactului nu este altceva decât performanțele anterioare. Impactul proiectului este un element complex, ceva negarantat de la început. El este cel mai greu de evaluat.

Criteriile vor urmări:

- măsura în care proiectul va contribui la atingerea obiectivelor generale;
- măsura în care proiectul va influența politicile viitoare;
- conștientizarea în rândul beneficiarilor;
- efectele de multiplicare (rezultat total/rezultat proiect);
- efectele de antrenare;
- efectele secundare se referă la calitatea rezultatelor obținute, instaurarea unui spirit de echitate a parteneriatelor, însă pot fi și efecte negative.

Până la aplicarea unor modele de calcul pentru determinarea eficienței proiectului propus, aproape în toate cazurile se începe cu punerea unor întrebări firești:

- Proiectul propus va fi profitabil pentru universitate?
- Există în universitate potențial uman cu experiență, cu calificarea necesară, cu suficiente cunoștințe pentru a pune în lucru proiectul propus? Dacă nu, cu ce costuri poate fi angajat din afară?
- Se înscrie proiectul în planul strategic al universității?
- Există capacitățile necesare în organizație astfel încât proiectul să fie realizat în termenele planificate?
- Ce s-ar întâmpla dacă proiectul n-ar fi implementat?

„Nivelul actual de evaluare este bazat pe metode și proceduri specifice care au fost îmbogățite și rafinate considerabil în ultimii ani.

Sunt cunoscute câteva mecanisme (instrumente) tradiționale de evaluare, mecanisme care pot măsura excelența, dar, în același timp, o pot favoriza. Acestea sunt: peer review, parametri și indicatorii cantitativi, analiza comparativă, studiul de caz, analiza impactului, analiza cost-beneficiu etc. În continuare prezentăm pe scurt principalele caracteristici ale acestora:

Peer review este, în majoritatea țărilor, cel mai utilizat instrument de evaluare. Calitatea muncii și a realizărilor științifice sunt, în condiții normale, bine evidențiate de către examenul colegial. Spre deosebire de

țările mari, țările mici, cu potențial uman mai puțin numeros, preferă ca evaluările să fie realizate de către echipe de experți străini.

Parametrii și indicatorii cantitativi sunt extremi de utilizați, deoarece furnizează informații cu privire la productivitate, impact, reputație etc. În această categorie sunt considerate publicațiile, citările, cărțile, brevetele, premiile, pozițiile obținute în societăți științifice sau de recunoaștere științifică (academii), dar și sumele realizate din vânzarea cercetării sau din aplicarea brevetelor. Analiza bibliometrică are o utilizare limitată în cazul comparării unor sectoare (domenii, discipline) diferite, dar și a instituțiilor diferite ca domeniu de activitate. Sunt atestate critici ale analizei bibliometrice chiar în cazul utilizării pentru compararea unor țări.

Analizele comparative efectuează comparații ale organismelor, proceselor sau produselor în raport cu normele internaționale de excelență, permițând introducerea și utilizarea celor mai bune practici.

Studiul de caz asigură prin exprimare înțelegerea experienței altora, realizând o informare în adâncime, informare legată de un grup, o activitate, un proces etc. În acest caz se poate folosi și modelul de reușită.

Analiza impactului este o analiză de tip retrospectiv și urmărește măsurarea efectelor produse de un program de cercetare în economie și societate.

Analiza cost-beneficiu este necesară pentru alegerea variantei optime din punct de vedere tehnologic, economic și social al programelor de cercetare-dezvoltare. Ea nu trebuie confundată cu analiza venit-cost care permite alegerea variantei optime de proiect din considerente pur economice.

Monitorizarea și controlul au drept scop verificarea modului în care s-a efectuat ceea ce se propusese prin planul inițial al proiectului. Monitorizarea constă în colectarea, înregistrarea și raportarea informațiilor despre proiect, iar controlul valorifică datele colectate pentru a compara ceea ce s-a făcut cu ceea ce s-a planificat.

Pentru a asigura o monitorizare și un control eficient este necesar un sistem informațional, care să permită colectarea, prelucrarea și transmiterea informațiilor din ciclul planificare-monitorizare-control.

În concluzie am putea menționa, în primul rând, necesitatea de a înscrie pe siteul AȘM a tuturor proiectelor oferite (câștigate sau respinse) de-a lungul timpului, pentru fiecare domeniu, începând chiar din anul 2000. Aceasta ar conduce la informarea comunității cu privire la evitarea suprapunerilor, cât și la imposibilitatea de a utiliza aceeași idee (proiect) în mai multe proiecte, programe în scopul unei finanțări multiple.

Instituțiile de cercetare, universitățile ar trebui să publice pe pagina lor lucrările reprezentative pe domenii, să formeze arhive instituționale.

În unele țări se arhivează nu numai tezele de doctor, dar și lucrările de licență. Acest lucru reprezintă cartea de vizită a instituției și contribuie la ridicarea prestigiului.

De asemenea, la nivel național s-ar putea crea un portal al științei unde să-și găsească locul articole de prestigiu.

La fel, este important:

- perfecționarea sistemului de evaluare a programelor/proiectelor și a rezultatelor cercetării prin selecția riguroasă a experților, prin restructurarea fișelor de evaluare;
- alocarea unui procent mai mare pentru finanțarea cercetării științifice efectuate în universități, având în vedere resursele umane implicate în această activitate;
- corelația programelor de cercetare cu cele de pregătire universitară, masterat, doctorat, postdoctorat.

Bibliografie:

1. Mățăuan G. Evaluarea programelor sociale. FIMAN, 1999, p.73-75.
2. Oprea D. Managementul proiectelor: teorie și cazuri practice. - Iași: Sedcom Libris, 2001.
3. Cojocaru V., Slutu L. Management educațional. - Chișinău: Editura Cartea, 2007.
4. Mocanu M., Schuster C. Managementul proiectelor: calea spre creșterea competitivității. - București: Editura All Bech, 2001.
5. Ardelean A., Pisoschi A. Aspecte generale ale evaluării cercetării științifice și dezvoltării tehnologice // Revista Politică de Științe și Scientometrie: Vol. IV. - 2006. - Nr.3. - 171 p.
6. Evaluating Federal Research Programs – Research and the Government Performance and Results Act, Committee on Science, Engineering, and Public Policy, National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, Institute of Medicine, National Academy Press, Washington D.C., 1999.

Prezentat la 21.05.2009